

بررسی و نقد کتابنامه حج^(۱)

موسی مهدوی

چکیده

کتابشناسیها به عنوان یکی از مناسبترین مراجع در گردآوری، تنظیم و اشاعه منابع مکتوب در حوزه موضوعی خاص، جایگاه و ارزش ویژه‌ای در ارائه خدمات علمی دارند.

حج به عنوان مبحثی که هر ساله بخش عمده‌ای از مسلمانان عالم و دست‌اندرکاران این مراسم را به خود مشغول می‌دارد، موضوع قابل توجهی است که لازمه تحول در اداره مفید آن، انجام پژوهشهای علمی است.

«کتابنامه حج» گام مفیدی در جمع‌آوری اطلاعات کتابهای منتشر شده به زبانهای فارسی، عربی و... است. عمده منابع معرفی شده در این کتابنامه از دیدگاه عبادی، تاریخی، سفرنامه‌ها و... است.

این نوشتار ضمن تحسین این فعالیت علمی به نقد کتابنامه در سه بخش (مقدمه، متن اصلی و فهرستها) پرداخته است.

۱- کتابنامه حج. تنظیم و نگارش: شیخ محمدحسین بکایی. تهران: حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و

زیارت؛ نشر مشعر، ۱۳۷۴. ۳۹۲ص.

این منبع تعداد ۱۳۵۵ مدخل کتاب را در خود جای داده که شامل موارد زیر است:

الف) از نظر زبان

۸۰۶ عنوان کتاب به زبان عربی

۵۱۱ عنوان کتاب به زبان فارسی

۳۱ عنوان کتاب به زبان اردو

۵ عنوان کتاب به زبان ترکی

۲ عنوان کتاب به زبان گجراتی

ب) از نظر موضوع

۸۳۶ عنوان در مسایل عبادی حج

۳۳۸ عنوان در تاریخ مرتبط با حج

۱۴۵ عنوان درباره سفرنامه

۱۳ پیامهای بزرگان

۸ عنوان بهداشت در حج

درباره این کتابنامه ارزشمند باید اذعان داشت، این گامی بسیار بزرگ است که در این حوزه موضوعی معنوی از سوی نگارنده محترم برداشته شده و باز نمودن راهی برای جمع‌آوری سایر منابع برای علاقه‌مندان به این حوزه است. در اهمیت این منبع همین بس که دوستاناران تحقیقات در این حوزه را اکنون دست خالی نمی‌بینیم و پایه و مبنایی برای انجام کارهای تحقیقاتی و پژوهشی در دست دارند، اما نباید از نظر دور داشت که چنین مجموعه‌ای علاوه بر ارزش خود، ارزشهایی را که گذشتگان آفریده‌اند بر دیگران و آیندگان می‌نمایاند.

بنابر این، آنگونه که نگارنده یادآور شده با تلاشهای چند ساله و مسافرتهاى متعدد داخلی و خارجی به منابع مندرج در این کتابشناسی دست یافته و آن را

تنظیم و به رشته تحریر درآورده است و این بسی جای تقدیر، تشکر و سپاسگزاری دارد بویژه اینکه کتاب از نظر زبان از زبان فارسی فراتر است و می توان آن را علاوه بر جایگذاری در کتابشناسیهای «موضوعی» در کتابشناسیهای «منطقه‌ای» نیز جای داد.

نکات قابل اصلاح در این کتاب

۱- در مقدمه

- ۱- در مقدمه کتاب درباره چگونگی نگارش و تنظیم مطالب، معنا و مفهوم هر یک از اطلاعات مدخلها، علت یکدست نبودن مطالب، مواردی که در برخی مدخلها وجود ندارد و تنوع اطلاعاتی هر یک، توضیحی داده نشده است.
- ۲- بهتر بود در مقدمه درخصوص محدوده زمانی و مکانی استفاده از منابع، و یا مکانهایی که کتاب از آنجا جمع آوری شده، بطور دقیق توضیح داده می شد که این موجب جلوگیری از فعالیتهای تکراری آینده (محقق یا محققان دیگر) می گردد.
- ۳- در مقدمه، تعداد کتابهای ارائه شده هر زبان نیز ارائه نشده است.

۲- متن اصلی

- ۱- مناسب بود که اطلاعات کتاب به صورت سطری تهیه می شد؛ در این صورت فواید زیر را به دنبال داشت:
 - الف) فضای کمتر برای درج مطالب اشغال می شد.
 - ب) از تکرار مطالب مانند، مؤلف، ناشر، تعداد صفحه و... جلوگیری می شد.
 - ج) به دلیل اینکه همه منابع، کتاب است، براساس نام الفبای نویسنده تنظیم می شد بهتر بود، زیرا در متن اصلی نیز منطق الفبایی بودن نام نویسندگان به وجود آمده است که دستیابی به بازیابی کتابهای منتشرشده هر فرد به آسانی امکانپذیر بود.
 - د) با توجه به واضح بودن تشخیص زبانهای فارسی، عربی، اردو و... از یکدیگر، درج زبان هر منبع برای آن ضرورتی ندارد.

ه) نگاشتن برخی اطلاعات درباره کتاب در برخی مدخلها مانند سال قمری، سال شمسی، سال میلادی ضرورتی ندارد.
و) نوع قطع کتاب، مصور بودن آن در فهرستهای توصیفی، معمول و مرسوم نیست.

ز) در نگاشتن نام نویسنده و مترجم، قواعد، رعایت نشده است و حتی یکدستی در موارد مشابه نیز وجود ندارد، مانند:

مدخل ۳۴۱ - مؤلف: محسن قرائتی

مدخل ۳۴۲ - مؤلف: هادی / دوست محمدی

همانگونه که ملاحظه می شود بین نام و نام خانوادگی مدخل ۳۴۱ هیچ علامتی درج نشده و در مدخل ۳۴۲ بین نام و نام خانوادگی از علامت «/» استفاده شده است.

ح) برخی از مدخلها دارای توضیحاتی (متنوع) است و بسیاری از آنها توضیح ندارد.

ط) به جای کلمه چاپ همواره می باید از کلمه نشر استفاده می شود؛ به عبارتی معنای چاپ و نشر تفاوت اساسی دارد.

ی) تاریخ ولادت و وفات نویسنده در اینجا ضرورتی ندارد، بلکه این تاریخها برای کاربرگه های فهرست نویسی از کتاب ضروری است، ضمن اینکه برخی از مدخلها این اطلاع را دارد.

ک) در مواردی که کتاب چند جلدی است، برابر قواعد دانش کتابداری فقط تعداد جلد نگاشته می شود و ضرورتی به تکرار صفحات آن نیست، مانند نمونه مدخل ۷۱۶.

ل) در مواردی که محل نشر، ناشر و سال نشر کتاب مشخص نیست، باید محقق به ترتیب از واژه های [بی جا، بی نا و بی تا] در داخل کروشه استفاده کند.

م) محلی که کتاب چاپ شده است به عنوان ناشر محسوب نمی شود، چرا که چاپ و نشر با هم تفاوت اساسی دارد؛ مانند مدخل ۱۰۲۸.

۳- در فهرستها

الف) با توجه به اینکه نگارنده فهرست عنوانهای کتابها را زیر ۱۸ موضوع در پایان کتاب درج کرده و فهرستی مختلط از عنوان کتاب و نویسنده است، بهتر بود متن اصلی کتاب را براساس همان موضوعهای مورد نظر دسته‌بندی و تنظیم می‌کرد.

ب) با وضعیت کنونی کتاب، فهرست نام نویسندگان و مترجمان کتابها از ضروریات است که تنظیم نشده است. بنابراین براساس نام نویسنده نمی‌توان با سرعت مناسب به اطلاعات منبع مورد نظر دسترسی پیدا کرد.

ج) در فهرست کنونی که تنظیم شده است، بهتر بود هر عنوان به شماره مدخل در متن اصلی ارجاع می‌شد که این‌گونه نشده، بلکه هر مدخل به صفحه ارجاع شده است؛ به عنوان نمونه در صفحه ۳۳۱ کتاب، چهار عنوان پی‌درپی به صفحه ۱۴ ارجاع شده است که بهتر بود هر کدام به مدخل ذی‌ربط به ترتیب ۶، ۷، ۸ و ۹ ارجاع می‌شد؛ در این صورت منابع با سرعت و دقت بیشتری بازیابی می‌شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی